

VIEDOKĻA RAKSTS

MVU Latvijā salīdzinājumā ar lieliem uzņēmumiem

Pauls Freidenfelds,
biedrības “Latvijas Platforma
attīstības sadarbībai” pētnieks

Pēdējie divi gadi ir bijuši sarežģīti daudziem tirgus dalībniekiem — gan mazākiem, gan lielākiem. Vispirms pandēmija un pēc tam pašreizējie nozīmīgie traucējumi tirgū, ko radījis Krievijas iebrukums Ukrainā, ir pakļāvuši daudzus mazos un vidējos uzņēmumus (turpmāk tekstā — MVU), kā arī dažus lielākus uzņēmumus murgam līdzīgai situācijai, kura nu jau ilgst vairāk nekā gadu un kurā valdības un tai kalpojošās birokrātijas solījumi tā arī nav pilnībā realizējušies.

Tādējādi rodas jautājums, vai netiek ignorēta daļa ekonomikas, lai gan tieši šī daļa nodrošina iztiku aptuveni 79 % sabiedrības, kas strādā šajos uzņēmumos¹, kuri veido gandrīz 99 % no visiem Latvijas uzņēmumiem² un nodrošina aptuveni 51 % no kopējiem nodokļu ieņēmumiem. Ja runājam par pārsteidzīgo rīcību pandēmijas laikā saistībā ar valdības atbalstu uzņēmumiem, jājautā arī, kā ir salīdzināma lielu uzņēmumu un MVU situācija. Šis jautājums kļūst vēl aktuālāks, ņemot vērā, ka aizvien lielākam skaitam mikrouzņēmumu tiek mainīti juridiskie nosacījumi, tos strauji integrējot uzņēmumu ienākuma nodokļa režīmā tieši šobrīd, kad to situācija jau tā ir saspringta³.

Pastāvot būtiskai plaisai starp vairākiem MVU un lielo uzņēmumu rādītājiem, piemēram, apgrozījumu, samaksāto uzņēmumu ienākuma nodokli (turpmāk tekstā — UIN), darbinieku skaitu un citiem nodokļiem, ir vērojama izteikta neskaidrība saistībā ar finanšu datu salīdzinošu novērtējumu starp šiem diviem uzņēmumu veidiem. Viena lieta gan ir skaidra, proti, MVU nesaņem tādu uzmanību, kāda tiem pienāktos, ne medijos, ne izpētē. Medijos tos parasti atspoguļo divos samērā pretrunīgos veidos.

Runājot par šādu uzņēmumu izaugsmi laikposmā pirms pandēmijas, MVU tiek aprakstīti kā valsts ekonomikas dzinējspēks un sociālekonomisko procesu neatņemama daļa.

Savukārt, aplūkojot intervijas un analizējot viedokļus, atklājas specifiska situācija. Proti, pastāv pārliecība, ka MVU nomoka smags nodokļu slogs⁴, kura dēļ padziļinās ēnu ekonomika⁵.

Lieliem uzņēmumiem salīdzinājumā ar MVU ir daudz lielākas iespējas ietekmēt to, ko par tiem raksta un runā publiski pieejamos avotos. Aizbildinoties ar finansējumu attīstības vajadzībām un to, ka pastāv izteikts publiskā finansējuma trūkums, lieli uzņēmumi popularizē viedokli, ka privātajam sektoram ir pienākums pašam atrisināt jebkādas iespējamās problēmas un ka jebkādas būtiskas izmaiņas regulējumā to tikai apgrūtinātu. Tomēr, kā liecina 2017. gada EURODAD ziņojums par privāto attīstības finansējumu⁶, nav pietiekamas

1 ESAO, Finansējums MVU un uzņēmējiem, 2020. gads: ESAO rezultātu pārskats, Financing SMEs and Entrepreneurs (ESAO, 2020. gads), <https://doi.org/10.1787/061fe03d-en>.

2 “Uzņēmējdarbības vide | Ekonomikas ministrija”, skatīts 2022. gada 14. jūnijā, <https://www.em.gov.lv/lv/uznemejdarbibas-vide>.

3 “Nākamgad SIA mikrouzņēmumu nodokļa maksātāja statusa nebūs — LV portāls”, skatīts 2022. gada 14. jūnijā, <https://lvportals.lv/skaidrojumi/335598-nakamgad-sia-mikrouzņēmumu-nodokļa-maksātāja-statusa-nebus-2021>.

4 Olaf Buske et al., “Pētījums par MVU nodokļu saistību izpildes izmaksām” (Brisele: Eiropas Komisija, 2018. gads), <https://data.europa.eu/doi/10.2826/02329.painting-a-picture-of-how-the-major-taxes-notably-CIT-VAT-and-payroll-taxes>

5 Konstantīns Beņkovskis un Ludmila Fadejeva, “Ēnai pa pēdām: aplokšņu algu novērtējums Latvijā,” Makroekonomika, 2021. gada 2. augusts, <https://www.makroekonomika.lv/enai-pa-pedam-aploksnu-algu-novertejums-latvija>.

6 Maria Jose Romero, “Bīstama kombinācija? ES plāni apvienot publisko attīstības finansējumu ar privāto finansējumu”, Eurodad, <https://www.eurodad.org/a-dangerous-blend>.

skaidrības, pētījumu un pierādījumu, kas varētu liecināt par to, kā varētu tikt realizēts iepriekš minētais vai ka kaut kādā veidā tiktu pozitīvi ietekmēti MVU. Toties iepriekš minētajā ziņojumā ir norādīts, ka, īstenojot tādu rīcībpolitiku, kas sniedz ieguvumus lieliem uzņēmumiem, MVU var saskarties ar ievērojamu ieguldījumu trūkumu.

Turklāt pašreizējais UIN režīms, lai gan tas samērā pozitīvi ietekmē MVU izaugsmi, lielā mērā nepieļauj nekādu nozīmīgu makroekonomisko ietekmi zemo faktisko UIN likmju dēļ, kas nozīmē mazus UIN maksājumus no lielo uzņēmumu puses.⁷ Faktiski Pikkanen un Vaino norāda, ka šāds UIN režīms samazina ārējo finansējumu, kas ir būtiskāks mazākiem uzņēmumiem, un ne vienmēr nodrošina augstāku ieguldījumu līmeni, bet tā vietā “uzkrāj pārmērīgus likvidos līdzekļus, kuriem ir zema atdeve”⁸. Savukārt pretēji maziem uzņēmumiem, kam ir jāsadala sava peļņa, jo tā var būt finanšu resursi, uz kuriem paļaujas uzņēmuma īpašnieki savu vajadzību nodrošināšanai, lielu uzņēmumu īpašniekiem šāda spiediena nav un viņi var nesadalīto peļņu paturēt kā papildu naudas līdzekļus⁹. Tādējādi mikrouzņēmumu apvienošana UIN režīma ietvaros var radīt lielāku slogu šādu uzņēmumu īpašniekiem.

Atbalsts uzņēmumiem Covid-19 laikā

Tieši valsts atbalsta mehānismu kontekstā Covid-19 pandēmijas laikā būtu rūpīgi jāizvērtē atšķirības starp MVU un lieliem uzņēmumiem. Nav šaubu, ka valsts vai nu tieši, vai ar Altum starpniecību ir sniegusi atbalsta MVU, bet problēma rodas brīdī, kad sākam aplūkot atbalsta apmēru salīdzinājumā ar lieliem uzņēmumiem. Šajā saistībā ir jāanalizē nosacījumi, pie kādiem atbalstu piešķir.

Attiecībā uz MVU Altum ir noteicis šādas prasības darba kapitāla aizdevuma saņemšanai¹⁰:

- nav nodokļu parādu vai kavētu maksājumu;
- aizdevums nefinansēs darbības neatbilstīgās nozarēs;
- aizdevums netiks izmantots, lai refinansētu citus aizdevumus un pamatsummas maksājumus vai saistītu uzņēmumu parādu atmaksu;
- nav parāda maksājumu līdz 2020. gada martam, kā arī nav dividenžu maksājumu.

7 Karsten Staehr, “Uzņēmumu ienākuma nodokļi Igaunijā: vai ir laiks atcelt dividenžu nodokli?”, 2014. gads, https://haldus.taltech.ee/sites/default/files/2021-11/ME_TUTECON_RB_2014_1.pdf.

8 Pikkanen, Panu un Kaisa Vaino. “Sadalitās peļņas nodokļu ilgtermiņa ietekme uz uzņēmumiem: liecības no Igaunijas.” (2018. gads). <https://www.semanticscholar.org/paper/Long-Term-Effects-of-Distributed-Profit-Taxation-on-Pikkanen-Vaino/afd67fd6898219f789d7aa6f5a64879e6c8dda90>.

9 Priit Sander et al., “Uz sadalīto peļņu balstīti uzņēmumu ienākuma nodokļi un naudas līdzekļu uzkrājumu novērtējums”, *International Journal of Trade, Economics and Finance* 5, Nr. 3 (2014. gada jūnijs): 212–17, <https://doi.org/10.7763/IJTEF.2014.V5.373>.

10 Altum, “Darba kapitāla aizdevums”, n.d., <https://www.altum.lv/en/services/businesses-covid-19/working-capital-loan-covid-19/about/>.

Savukārt saskaņā ar Noteikumiem Nr. 676 MVU var saņemt atbalstu (izpildot vēl gūzmu citu nosacījumu, lai to faktiski saņemtu), ja atbilst šādiem nosacījumiem saskaņā ar 4.2. punktu¹¹:

- atbalsta perioda mēnesī uzņēmuma apgrozījums ir krities vismaz par 20 %, salīdzinot ar vidējo apgrozījumu 2020. gada augustā, septembrī un oktobrī kopā, un atbalsta perioda mēnesī uzņēmuma apgrozījums ir krities vismaz par 30 %, salīdzinot ar apgrozījumu 2019. vai 2020. gada attiecīgajos mēnešos;
- uzņēmums ir reģistrēts Valsts ieņēmumu dienestā kā nodokļu maksātājs pēc 2020. gada 1. janvāra un atbalsta perioda mēnesī uzņēmuma apgrozījums ir krities vismaz par 20 %, salīdzinot ar vidējo apgrozījumu 2020. gada augustā, septembrī un oktobrī kopā;
- uzņēmums uzsāka saimniecisko darbību pēc 2019. gada 1. janvāra, un atbalsta perioda mēnesī tā apgrozījums ir krities vismaz par 20 %, salīdzinot ar vidējo apgrozījumu 2020. gada augustā, septembrī un oktobrī kopā;
- atbalsta perioda mēnesī uzņēmuma apgrozījums ir krities vismaz par 30 %, salīdzinot ar apgrozījumu 2019. gada atbilstošajā kalendāra mēnesī, un kopš 2020. gada 1. aprīļa vismaz trīs mēnešus ir pārsniedzis 10 % no 2019. gada atbilstošā kalendāra mēneša apgrozījuma.

Kopumā ir daudzi nosacījumi, kas MVU ir jāizpilda, lai saņemtu finansiālu atbalstu no valsts, un to starpā ir nodokļu saistību izpilde. Tomēr patlaban nav pieejami pietiekami pētījumu rezultāti, kas liecinātu par šo MVU videi piemēroto nosacījumu vai nu negatīvu, vai pozitīvu ilgtermiņa ietekmi.

Pretēji iepriekš izklāstītajiem nosacījumiem, ko piemēro MVU, lielo uzņēmumu gadījumā rodas daudz vairāk jautājumu, uz kuriem nav nevienas atbildes. Lai to parādītu, ierosīnu aplūkot divus piemērus: viens ir lielākoties valstij piederošs (Air Baltic), otrs — privāts uzņēmums, kura ieņēmumi 2020. gadā sasniedza savu augstāko līmeni (ELKO Grupa).

- Neviens no tiem nemaksā UIN.
- Air Baltic bija parāds vēl pirms pandēmijas.
- ELKO Grupa saņēma 2,9 miljonus EUR ieguldījumu veidā no Altum Covid-19 fonda, neraugoties uz to, ka pandēmija šo uzņēmumu nekādi negatīvi neietekmēja (tā peļņa laikā no 2019. līdz 2020. gadam krasi pieauga).
- Air Baltic kapitāls tika palielināts par 295 miljoniem EUR, lai gan tas ir piesārņojošas nozares uzņēmums, atlaida simtiem darbinieku kopš pandēmijas sākuma¹² un nav Latvijas lielāko nodokļu maksātāju vidū¹³.

Lai gan pagaidām par secinājumiem iespējamas vien spekulācijas, jo trūkst lietišķu datu un pētījumu par šo jautājumu, ir rūpīgi jāpārbauda abiem minētajiem uzņēmumiem sniegtais atbalsts.

11 "Noteikumi par atbalstu Covid-19 krīzes skartajiem uzņēmumiem apgrozāmo līdzekļu plūsmas nodrošināšanai," LIKUMI.LV, skatīts 2022. gada 14. jūnijā, <https://likumi.lv/doc.php?id=318758>.

12 Linda Zalāne, "Daļa "airBaltic" pērn atlaisto darbinieku gaida Covid-19 krīzes beigas, daļa — maina profesiju", <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/dala-airbaltic-pern-atlaisto-darbinieku-gaida-covid-19-krizes-beigas-dala--maina-profesiju.a397975/>.

13 "Infografika: Uzņēmumu samaksātie nodokļi 2021. gadā," skatīts 2022. gada 14. jūnijā, <https://blog.lursoft.lv/2022/04/27/infografika-uznemumu-samaksatie-nodokli-2021-gada/>.

Problēmas

Ir virkne sarežģījumu, kas saistīti ar taisnīgas un vienlīdzīgas politikas sekmīgu īstenošanu uzņēmējdarbības jomā. Šajā gadījumā uzmanība tiks koncentrēta uz trim problēmām, kas, manuprāt, ir vislielākie izaicinājumi, lai spertu soļus pareizajā virzienā.

Pirmkārt, pārmaiņas saistībā ar mikrouzņēmumiem var būtiski ietekmēt visu uzņēmējdarbības vidi. Lai gan ir samērā grūti paredzēt, kāda būs ietekme politikas pārmaiņām attiecībā uz mikrouzņēmumiem, tas, ka šādi uzņēmumi tiek iekļauti vienā un tajā pašā sadaļā kopā ar lielajiem uzņēmumiem, neraugoties uz to ļoti ierobežoto finanšu kapitālu un cilvēkkapitālu, liek domāt, ka mazo uzņēmumu īpašniekus sagaida grūti laiki. Pētījumā par MVU nodokļiem Eiropā¹⁴ saistībā ar Igauniju (ko var uzskatīt par pašreizējā UIN režīma Latvijā priekštecī) ir norādīts, ka šāds režīms ir izteikti labvēlīgāks pret lieliem uzņēmumiem salīdzinājumā ar MVU. Faktiski, 2022. gada pirmie dati liecina, ka tiek likvidēts lielāks skaits uzņēmumu nekā dibināts¹⁵.

Otrkārt, pastāv milzīga atšķirība starp MVU un lieliem uzņēmumiem saistībā ar nepieciešamību pildīt nodokļu saistības. Kā norādīts EK pētījumā par nodokļu saistību izpildi MVU kontekstā¹⁶, uz šiem uzņēmumiem tiek izdarīts daudz lielāks spiediens saistībā ar nodokļu saistību izpildi, tādējādi ir ievērojami palielinājusies nodokļu sloga daļa mikrouzņēmumiem un maziem uzņēmumiem, un tas ir pastāvīgi radījis bažas MVU, pat pirms saskaršanās ar pandēmijas ietekmi¹⁷. Savukārt nodokļu saistību izpilde lielo uzņēmumu kontekstā ir ievērojami mazāka, un tas attiecīgi nozīmē mazāku nodokļu slogu.

Visbeidzot, nevajadzētu ignorēt pētījumu trūkumu MVU jomā, it sevišķi attiecībā uz nodokļu jautājumiem un pandēmijas ietekmi. Ne pašreizējā UIN režīma ietekmi uz MVU un vispārējo makroekonomisko situāciju, ne pandēmijas ietekmi nav iespējams pilnībā izprast, ja vien netiks veltīti pietiekami resursi tās izpētei. Turklāt, lai nedaudz pietuvotos vispusīga priekšstata gūšanai, obligāti nepieciešama lielāka pārredzamība.

14 Christoph Spengel et al., "MVU nodokļi Eiropā: empirisks pētījums par piemēroto uzņēmumu ienākuma nodokli MVU salīdzinājumā ar lieliem uzņēmumiem. CIP Programme 186/PP/ENT/CIP/12/F/S01C24," izpētes ziņojums (ZEW Gutachten/Forschungsberichte, 2015. gads), <https://doi.org/10.2769/027673>.

15 "Likvidēto uzņēmumu aizvien vairāk nekā jaunreģistrēto" <https://blog.lursoft.lv/2022/04/05/gada-pirmajos-tris-menesos-uznemumu-bilance-negativa/>.

16 Olaf Buske et al., "Pētījums par MVU nodokļu saistību izpildes izmaksām" (Brisele: Eiropas Komisija, 2018. gads), <https://data.europa.eu/doi/10.2826/02329.painting-a-picture-of-how-the-major-taxes-notably-CIT-VAT-and-payroll-taxes>

17 Žanete Hāka, "Mazie un vidējie uzņēmumi satraucas par nodokļu slogu," Dienas Bizness, 2019. gada 21. marts, <https://www.db.lv/zinas/mazie-un-vidējie-uznemumi-satraucas-par-nodoklu-slogu-485448>.

1. TABULA. Latvijas desmit lielāko privāto uzņēmumu finanšu dati par 2020. gadu (EUR)

Uzņēmums	Ieņēmumi	Tirā peļņa	UIN	Nodokļi/ieņēmumi %
AS ELKO Grupa	1 914 600 000	9 063 103	0	0
AS Rietumu Banka	1 469 000 000	18 125 000	701 000	0,05
SIA Mikrotīkls	358 900 000	82 395 268	119 556	0,03
SIA Depo DIY	356 600 000	16 377 189	5 329	0,001
AS UPB	237 600 000	7 815 324	261 451	0,11
AS Latvijas Finieris	223 600 000	10 490 511	0	0
AS Recipe Plus	198 100 000	22 377 748	191 047	0,09
AS Grindeks	187 000 000	3 861 810	114 601	0,06
SIA Mego	176 400 000	-17 119	6 351	0,003
AS Virši-A	171 400 000	4 301 165	0	0
Kopā	5 293 200 000	174 789 999	1 399 335	0,02

(Avoti: Lursoft un Nasdaq)

2. TABULA. Latvijas desmit lielāko privāto uzņēmumu finanšu dati par 2019. gadu (EUR)

Uzņēmums	Ieņēmumi	Tirā peļņa	UIN	Nodokļi/ieņēmumi %
AS Rietumu Banka	1 703 700 000	18 431 000	674 000	0,03
AS ELKO Grupa	1 681 800 000	1 357 377	0	0
SIA Depo DIY	321 100 000	15 560 562	4 040	0,001
AS Repharm	283 000 000	14 489 331	50	0,00001
AS Latvijas Finieris	229 000 000	8 798 153	0	0
AS UPB	213 100 000	8 734 302	315 209	0,14
SIA Rīgas Tirdzniecības Osta	183 300 000	28 546 473	5 847	0,003
SIA Kreiss	176 100 000	441 127	29 489	0,01
SIA PATA	168 900 000	880 502	108 673	0,06
SIA Mego	168 900 000	6 242 934	6 218	0,003
Kopā	5 128 600 000	103 481 761	1 143 526	0,02

(Avoti: Lursoft un Nasdaq)

Šis materiāls ir izveidots ar Eiropas Savienības un Eurodad līdzfinansējumu. Par tā saturu atbild biedrība "Latvijas Platforma attīstības sadarbībai" un tā autors Pauls Freidenfelds. Materiāla saturs neatspoguļo Eiropas Savienības viedokli

Biedrība "Latvijas Platforma attīstības sadarbībai" (turpmāk – LAPAS) ir 2004. gadā dibināts nacionāla līmeņa nevalstisko organizāciju tīkls, kas apvieno 30 organizācijas un darbojas ilgtspējīgas un godīgas attīstības, attīstības sadarbības, globālās izglītības, kopienu noturības un humānās palīdzības jomā.

Vairāk informācijas www.lapas.lv

